

Микола ТЮТЮННИК – сучасний український поет, прозаїк, перекладач, публіцист, член Національної спілки письменників України, автор понад тридцяти книг. Народився 1 червня 1949 року в селі Банкіному на Воронежщині. Шестирічним переїхав із батьками в місто Первомайськ Луганської області, де жив і працював до липня 2014 року, коли з об’єктивних причин змушений був його покинути. Про себе, свою родину й подібних «біженців-переселенців» розповів у творі «Із вогневих рубежів (записки біженця)» (2015), який наразі пропонуємо читачам.

У літературу прийшов на початку 1970-х років, відслуживши у війську. Одним зі своїх найбільш вагомих на сьогодні письменницьких здобутків вважає історичний роман у віршах «Маруся Богославка», теплі відгуки про який свого часу висловили Іван Дзюба, Анатолій Дімаров, Павло Загребельний, Лево-Лука Лук’яненко та інші відомі діячі культури.

Микола Тютюнник – лауреат багатьох міжнародних, всеукраїнських і регіональних літературних премій: імені М. Гоголя «ТРИУМФ», імені Василя Симоненка, фонду Воляників-Швабінських Українського Вільного Університету (Нью-Йорк, США), імені Володимира Даля, імені Бориса Грінченка, імені Бориса Горбатова, імені Микити Чернявського, імені Олексія Стаханова, «Зірка полів» імені Миколи Рубцова (Москва), «Свій варіант», «БЛАГОВІСТ». Нагороджений Почесним дипломом «Золото перекладів», лауреат Першого міжнародного поетичного конкурсу «Козацька балачка» (Київ) тощо.

ІЗ ВОГНЕВИХ РУБЕЖІВ (записки біженця)

Кілька місяців потому в одному з електропоїздів, що курсують між двома великими дніпровськими містами, робітники-путівці знайшли якісь нотатки. Це був звичайнісінький загальний зошит, забутий, мабуть, котримсь із пасажирів. Не маючи під рукою іншого паперу, бригадир вирвав із нього перші сторінки, на яких невдовзі був розрізаний апетитний оселедець на закуску. Сам же зошит за хвилину опинився в руках наймолодшого члена бригади, який повністю ігнорував будь-яке спиртне. Хлопця так захопили ті записи, що, діставшись до рідного міста, він заховав зошит у свою сумку: вдома дочитає.

Дочитав того ж вечора (почерк був міцний, чоловічий і досить розбірливий), а після вихідних, у понеділок, відніс до редакції міської газети, де його вже знали як молодого поета.

– Тут же ні прізвища, ні адреси автора, – виявила сумнів завідувачка відділу листів. – Як же його друкувати?

– Ви спочатку почитайте, – м’яко попросив молодий поет. – Це жагуча правда про цю війну! Нам таке і в голову б не прийшло, а людям довело-

ся пережити! Не військовим – звичайним мирним людям.

– Ну, добре, залишай. Почитаємо.

«...почалася стрільба зеніток, які стояли в самому центрі міста, у парку. Куди вони стріляли – спочатку було незрозуміло, тому що ніхто з жителів шахтарського міста до цього, мабуть, і не бачив так званих безпілотників – невеличких літальних апаратів, призначених для розвідки на території противника. Виявляється, один із таких апаратів і пролетів оце над нами. Невідомо, збили його чи ні, але люди були страшенно налякані, вулиці спорожніли, дехто спустився в підвал. До того ж поруч із площею вдарили й автоматні черги. Виходить, дійшла війна й до нас! Чорти були б їй раді, але після того, як у місто зайшли російські казаки й кавказці, люди з тривогою чекали цієї хвилини. А ще ж місяць тому волали на цій площі: «Росія, допоможи! Нам не дають розмовляти на „руськом языкє”!» Яка тільки маячня і яка безсоромна брехня!

Прибіг син: у вас підвалу нема, тож ходімо скоріше до нас!

Швиденько зібралися й пішли.

24.07.14 р. Записую і сам не знаю – для чого. Аби коли-небудь перечитати і знову пережити весь цей жах? Найперше – за дітей і онуків. Особисто мене зараз переполюють інші почуття: як можна було дійти до такого чи допустити таке, що озброєні люди, як української нацгвардії, так і російських найманців, ведуть обстріли мирних районів?! Ми вже кілька днів знаходимося в підвалі або біля під'їзду багатоповерхового будинку. Відходити далі – небезпечно! Вчора ополченці привезли на площу Леніна якусь гармату, може, й міномет, і вдарили по сусідньому місту. Ударили, заскочили у свою вантажівку й – ушилися! Через хвилину прилетіла «обратка». Слава Богу, на площі в цей час – жодної душі. Осколки ж снарядів знаходили потім і поблизу нашого дому. Важкий, гострий і крихкий метал. Що порівняно з ним людське тіло?!

25.07.14 р. Ні, не для себе доводиться робити ці записи. Для тих, хто потім обов'язково все переверне з ніг на голову. А мені брехати нема сенсу. У щоденникових записах не брешуть, бо то вже буде не щоденник, а щось інше.

Цієї ночі тричі спускалися – вибігали! – з квартири в підвал. Добре, хоч перший поверх. Дивно, наскільки загострився слух! Тільки далекий звук пострілу – а ми вже на ногах! Одягатися не треба, бо й спимо в одежі. І мерщій сходінками вниз, у напівтемряві, підсвічуючи собі ліхтариком. Підвал без особливих зручностей, але є невеличкий хиткий стіл, кілька таких же калік-табуреток. Але й цього досить. А донька та невістка з малими онуками сплять тут ще з вечора.

Сидимо, аж доки нагорі не вгамується, і намагаємося за звуком визначити – куди полетіло. Уже розказують про перші розбиті будинки, про перших загиблих. Люди стояли в черзі до хлібовозки, коли почався обстріл. Загинула жінка із сусіднього будинку. Кажуть, учителька.

26.07.14 р. Нова страшна смерть: на вулиці Леніна, внизу, родина ховалась у власному погребі. Пряме влучення – і підлітка насмерть, інші скалічені.

Уже кілька днів у водопроводі немає води. Люди ходять вулицями із флягами, в кого є транспорт – їдуть за місто, до криниць, де, говорять, страшенні черги. Знайшлися добрі люди на вулиці Шкільній, Наталя та Сергій Сачеки, у яких на подвір'ї просвердлено глибоку свердловину. Тож дозволяють брати воду скільки завгодно. Ми навіть залишаємо їм якісь гроші, бо електроенергія вартує не дешево. Хоч вони цього й не вимагають. Низький уклін таким людям!

27.07.14 р. До будинку під'їхали ополченці, залишили для малечі ковбасу та сир, які люди поділили по-братерськи. Тим часом хтось почав зривати замки, і місцева босота побігла грабувати

магазини! Тягли все: електротовари, телевізори, комп'ютери, ноутбуки, мобільні телефони і т. д. і т. п. Одна тітка, якось прилаштувавшись посередині, вела в руках два велосипеди. Рух в її руках вверталися, велосипеди роз'їжджалися в різні боки, падали. Але тітка й не думала облишити своє діло і зле поглядала на всіх, хто ледь не падав зо сміху, спостерігаючи це видовисько.

На диво нахабним прогнозом виявився один із жителів на ім'я Кирил. Кажуть, запасся в розграбованих продуктових магазинах дармовим коньяком і тепер, за допомогою такого могоричу, вирішує всі свої життєві питання. Бо який чиновник, навіть у такий шалений час, відмовиться від хабара!

28.07.14 р. Сьогодні вранці снарядами розбито єдину на території міста шахту. Пошкодили не лише адміністративно-побутовий комбінат, але й приміщення підйому та самі копри. Якщо в цей час хтось залишався під землею, то може бути похований там живцем. Бо дорога на поверхню одна: у кліт стволі. А якщо пошкоджено копри, тоді й кліть не опустиш. Не хочеться й думати про таке.

Звідки прилетіли ті снаряди – ніхто достеменно не знає. Одні звинувачують нацгвардію, інші стверджують, що били міномети з даху однієї з наших «дев'ятиповерхівок». Про те, що вояки вже затягували туди міномети, люди говорили не раз. Але як можна бити по «своїй» території?! Зрозуміло одне: шахта-годувальниця надовго вийде з ладу. Якщо не назавжди. Не буде відкачки підземної води – всі виробки будуть затоплені. Спочатку нижній горизонт, потім – вищі. Затопить усе, починаючи від глибини понад тисяча метрів і по самий ствол. Яка ж страшна картина!

Ще одна гірка новина: знову обстріляли вулицю Шкільну, де люди брали зі свердловини воду. Кілька домів згоріло.

29.07.14 р. У місті вже чимало загиблих. Деякі невідомі, лежать прямо на вулиці. Тих, хто загинув у себе вдома або у дворі, тут же й ховують. Просто заривають у землю, аби згодом перепоховати на кладовищі. У цей час ніякі служби не працюють.

Вимикають електропостачання. Уже який день без світла. Жінки пішли до міськвиконкому, до міського голови. Голова, як ніколи, сердитий, нетерплячий... Розмови не вийшло. Люди, звичайно, його розуміють. Десь на півдні нардеп Олег Ляшко арештував мера сусіднього міста Стаханова – Борисова, за звинуваченням у сепаратизмі. Таке ж може статися й з нашим. І не хотів би, та станеш нетерплячим і сердитим.

Під'їзд, де мешкає з родиною наш син, а тепер ось і ми, живе справжньою братерською артіллю. Разом відсиджуємося в підвалі, разом – на всіх! – готуємо обід. Спочатку збираємо в парку сухі гілки, розпалюємо поблизу будинку вогнище, стави-

мо десятилітрове відро для борщу, супу чи каші. Тут кілька родин: Льоша й Алла, Юрко і Люда, Рената й Андрій, ще пару чоловіків пенсійного віку, яких на цей час залишили на господарстві жінки... У ролі кухарів – молоді чоловіки, але керує всім господарством наша невістка Ірина. Працюють і вносять продукти всі, але дехто з пенсіонерів приходиться до столу вже з відчутним запахом горілочки. Вихилить десь у квартирі, аби не ділитися з іншими, і – до закуски. Ми це помічаємо й тільки посміхаємось. Трапляються в цей час і обстріли. І тоді вже не до каші! Кидаємо все й біжки в підвал, пропускаючи, звичайно, вперед діточок. До речі, вони швидше за дорослих навчилися розпізнавати: чи то б'ють гармати, чи прості міномети. І після стрілянини одразу вискакують із підвалу і продовжують гратися. Далеких же пострілів взагалі перестали боятися. І навіть не ховаються, бо знають, що то – в інший бік.

У підвалі міськвиконкому знайшли собі притулок місцеві баптисти, які весь час моляться і звертаються до Біблії, читаючи її один одному. Намагаються заспокоювати й нас, православних. Так і кортить пожартувати: ну, так а зброю до рук візьмете ж чи ні? Але боюся, що образяться. Та й не зрозуміти, яку вони зараз підтримують владу.

29.07.14 р. Уже розбиті обстрілами лікарня № 1, профліцей, гімназія... Все це – центр міста. Вулиці порожні, ні людей, ні транспорту. Козаки й чеченці теж, очевидно, не бажають «світитися», сидять у підвалах адміністративних будівель, ждуть якогось наказу. Як і раніше, працює (ось таке придумано зараз слівце!) тільки артилерія. Куди б'є – нам не відомо. Після перших же залпів люди ховаються в підвали. Тому ці артилерійські дуелі стали вже звичними. Невідомо, скільки гине військових, а ось мирних мешканців і тут, і в сусідніх містах полягло, кажуть, уже чимало. Сьогодні сильно обстріляли й нас. Коли вибралось із підвалу, у повітрі висіла така пилюга, піднята вибухом, що свербіло в горлі й божий день здавався вечором. Деревя – красуні-берізки! – поламани, балкони розбиті, висять уламками, вікна пусті. Не всі, звичайно, але вище моторошне. Лавка біля під'їзду під товстим шаром пилюги й помітно зрізана осколком снаряду. Він тут і валявся недалечко, той гострий шматок металу.

Хвилини через 10-15 примчалися кореспонденти російських ЗМІ в супроводі кавказців. Щось там фотографували, записували. Здала ввічливо привіталися до нас. Ми, звичайно, відповіли. Але одна з наших жіночок тихо додала на їхню адресу образливе для чоловіків слівце...

30.07.14 р. Уранці ходив до своєї квартири, аби подивитися, що там, і зустрів на центральній площі власника сусідньої дачі Василя Михайловича Чугая. «А я і на дачі буваю, і містом гуляю, – ве-

село сказав мені. – І в підвалі не ховаюсь. Якщо написано бути вбитим, то ніде не сховаєшся. Вчора йшли з одним там лікарем на дачу, а тут якраз обстріл! Лікар упав на землю, обхопив голову руками, а мені хоч би що! Стою, сміюсь з нього...» Який тільки оптимізм! А людині ж уже 78 років! І бігає – не здогониш, а відробив же під землею років тридцять. І зараз не буває того дня, щоб не випив грамів 200 і не запив кухлем пива.

Поручкалися й розійшлися. У під'їзді мого п'ятиповерхового будинку жодного вцілілого вікна! Усі вибито вибуховою хвилею, коли поруч розірвався снаряд. Багато мешканців уже виїхали, бо життя все-таки дорожче. Тільки знайшов станок для гоління, як знову долетів гул канонади. Треба збиратися. Оглядаю рідні стіни й відчуваю: сверблять сльозою очі.

Знову чую розмови про український літак, який начебто розстрілював із кулемета й ракет (!) місто, і який начебто збили. Тепер уже додають, що він ще й бомбив наші будинки. Звичайно, нічого такого не було. Точніше, пройшовся над містом якийсь СУ, викидаючи перед себе так званий «захист», аби не бути збитим. Ось ті яскраві стріли «захисту» люди і сприйняли за кулеметні черги. А ось звідки взялися ті «ракетки» та «бомби» – не зрозуміти! Як же все-таки люблять у нас приборхати! Як же люблять розжалобити себе й інших! А в людей же й без того горя, хоч залийся. Не варто нічого й вигадувати.

31.07.14 р. Снаряд потрапив у будинок по вул. Театральній. Над однією квартирою провалилася бетонна плита даху. Злякана кішка вискочила цією плитою наверх і довго й жалібно кликала з висоти людей. Узагалі, немало дісталось страждань і «братом нашим меншим», яких хазяї забули в зачинених квартирах. Деяким удалося вибратися на балкон, звідки вони жалібно й марно кличуть на допомогу, помираючи від голоду і спраги...

На Островського з підвалу ледве виповзли дихнути повітрям старенькі бабусі. Виповзли, посідали на лавчину. Поруч стояло й кілька чоловіків. І коли знову засвітив снаряд, усі кинулися до підвалу. Поки чоловіки пропускали стареньких, він розірвався майже поруч і кілька душ загинуло. Серед них був і міліціонер.

Працюють під обстрілами й медики, серед яких і наша донька. Оперують тепер теж у підвалі. Провідні лікарі там і відпочивають після чергувань, забравши до себе сім'ї. Дістаються роботи нині досить небезпечно.

Начальник міського управління охорони здоров'я Микола Олександрович С. поки що в місті. Заявляє з легким гумором, що він останній керівник, який досі залишається на своїй посаді. Останній чи ні – ми не знаємо. Тому що нікуди не ходимо, ні до кого не звертаємося. Але приємно,

що він постійно в колі своїх сусідів, які ловлять кожне його слово.

А ще сьогодні спостерігав картину, яку не забуду довіку. До автобусів, якими місцева влада вирішила вивезти до сусіднього Стаханова всіх бажаючих, аби ті мали змогу взагалі залишити на якийсь час домівку і виїхати до центральної України або Росії, з ранку потяглися люди, серед яких чимало старих і діточок. Упали в око двоє: стара, років під дев'яносто, бабуся і, на вигляд, моя ровесниця, – видно, донька. Старенька ледве пересувала ноги, але тримала на руках собаку! І не якусь там домашню болонку чи ще якоїсь модної породи, а звичайнісіньку чималеньку дворнягу. Собачці, видно, було незручно, вона весь час пручалася, аби хазяйка випустила її. Але бідна жінка боялася, що тварина десь забіжить і не доженеш. А треба ж поспішати на автобус та швидше виїжджати звідси, бо, кажуть, ось-ось з'являться ті, що варять і їдять дітей. (Цього боялася й наша старенька сусідка Раїса Петрівна, на що ми тільки посміювались: «Та ви ж стара, Раїсо Петрівно! Хто ж таку буде їсти?»).

Десь через годину кілька автобусів, завантажених біженцями, відправили до Стаханова. Але на другий день майже всі вони повернулися пішки (!) назад. Бо стаханівська влада не змогла їх вивезти далі. Старенької із собакою серед них не було...

1.08.14 р. Обстріли міста стають усе шаленішими! Чергове виття снаряду знову загнало нас у підвал, який тепер нагадує мені катакомбу церкви. Сидимо мовчки, при свічках, прислухаємося до дальніх і близьких вибухів, горнемо до себе онуків. Раїса Петрівна, ледь не плачучи, читає вголос молитви. Жінки намагаються повторювати за нею. З нами і наша родичка Марина, у будинку якої теж немає путнього підвалу. Ці підземні приміщення, зазвичай, завалені сміттям, а то й залиті водою. Хто ж міг знати, що на нас чекає таке лихо!

Канонада, здавалося б, уже й закінчувалась, але тут прилетів снаряд: затремтіли навіть важкі бетонні блоки, на яких тримається весь будинок. Голосно, розриваючи нам серце, закричав і заплакав наш онук, якого ми довго не могли заспокоїти. Можливо, поцілили в стіну прямо над нами. Свічки згасли. Піднята пилюга не давала дихати. Чи там вихід не завалило? А то звідси й не докричишся.

Хлопці в повній темряві посунули шукати вихід. Слава Богу, ніякого завалу не було. Снаряд влучив як раз під будинок, заклинило в сусідньому під'їзді металеві двері, де також рятувалися люди. Побігли гуртом їх визволяти, пробираючись крізь бите скло й поламані дерева...

Переживши стрес, одразу ж почали наводити порядок! Спочатку зібрали шматки скла, знесли у воронку, куди влучив снаряд, потім – інше сміття, все зарили, закидали землею. Навіть підмели перед будинком тротуар. Так, судячи з вибоїни, снаряд

прилетів із північного боку. А нацгвардія ж на... заході!

Ні, надалі тут залишатися не можна! Якщо не жаліємо себе, то треба турбуватися про онуків. Ще кілька таких обстрілів, і треба буде лікувати переляк, аби не залишити малих каліками. Але як лікувати? І кому лікувати? Колись давно жила в місті бабка Киселиха, до якої водили чимось наляканих дітей. Але коли то було...

2.08.14 р. Після вчорашнього страшного обстрілу зараз нібито спокійніше. І ми вже знову розмірковуємо: так залишатися чи все-таки виїжджати? Може, воно якось притихне... Але тут прибіг звідкись схвильований Микола Олександрович С., останній із керівництва містом. «Там, на Крупській, виставили ряд гаубиць! Треба виїжджати, бо тут зараз буде пекло!»

Рішення визріло миттєво. «Марино, твоя машина на ходу?»

«Опель»-мікроавтобус Марини виявився на ходу. Правда, коли прибігли та відчинили гараж, то колеса були спущені. Дякувати сусідові Льошці, який теж прибіг за своїм автомобілем (гаражі були поруч): дав насос, допоміг накачати... Ми тим часом із нетерпінням чекали їх біля будинку. А десь там, недалечко, знову розпочиналася стрільба.

Виїжджали фактично в чому були! У спортивних штанях і пляжних «в'єтнамках». Із нами лише документи, які моя дружина Людмила завше тримала у своїй сумці. А навіщо брати зайве? Не сьогодні-завтра клята війна закінчиться, і ми повернемося додому. Ну, нехай не завтра, але через тиждень-два – то вже точно! А як же, попереду День шахтаря, наше улюблене свято. Не станемо ж ми його святкувати в чужому місті, серед чужих людей...

Поки розсідалися, стріляли вже з усіх боків. Господи, оборони!

Худенька, як дівчинка, Марина вела машину як справжній ас, справжній гонщик! Ось вона, траса: сотні метрів без жодної машини. Але як його виїхати, не забравши свого домашнього улюбленця, когата! Заїхала й забрала свого Марина, заїхали й забрали свого наші діти. І лише тоді рвонули за місто!

Марина тримала кермо лівою рукою, а правою весь час хрестилася. Хрестилися й ми, бо чули, як десь над головою (чи так тоді здавалося!) свистять снаряди. Я сидів попереду, поруч із Мариною, і, висунувши руку у вікно авто, махав білою тенісною. Може, зрозуміють, що ми не бойовики, а мирні люди.

Одразу за переїздом – кілька згорілих вантажівок, далі, прямо на дорозі, бетонні блоки. Все це миттєво залишилося позаду, а Марина все давила на газ... І байдуже, що асфальт увесь усіяний осколками, то там, то там стирчать залишки мін.

Головне, що відстань до Попасної все зменшувалась, і ось уже помітні плямисті постаті національної гвардії, яка, видно, стоїть на в'їзді в це раніше тихе й привітне містечко...

ДАЛІ ЗАПИСИ БЕЗ ДАТ. ПРОСТО КОРОТЕНЬКІ, ЯК І РАНІШЕ, РЯДОЧКИ.

«Попасна... Невеличке, тихе й затишне містечко, центр сільськогосподарського району. Тут же – крупний залізничний вузол. І коли не брешуть знамениті насмішники, автори роману «Дванадцять стільців», то саме тут, ось цим пероном, бігав колись із чайником у руці отець Федір.

Примітно, що попасняни переходять вулицю лише пішохідними переходами. Звичайно, коли такі є. А ось велосипеди їздять не тільки дорогами для транспорту, але й тротуарами, ігноруючи невдоволення тих, хто пересувається пішки. Може, тому, що велосипедистів тут – як у китайській провінції! Біля кожного більш-менш примітного магазину – металеві конструкції, або «стійла» для цього найпростішого транспорту...

Але все це лірика. А реалії нинішнього життя доволі суворі. Адже зараз літо 2014-го, і Попасна, кажучи прямо, прифронтове місто. Якщо не фронтове! Сюди з боку нашого рідного міста також прилітають снаряди, калічать і вбивають людей, руйнують будинки.

Міський голова Юрій Іванович Онищенко до біженців – з усією душею. Правда, офіційно ми потрапляємо до категорії «переселенців». Не знаю, хто таке придумав, але вважаю цей статус просто образливим. Переселенці переселяються за своїм бажанням, спокійно правлячи з домашнім скарбом до інших країв. А ми ось вимушені кидати свої домівки і їхати світ за очі, аби тільки зберегти дітей та онуків!

Сам Онищенко вже встиг показати свій характер, свою сміливість і волю, коли потрапив до рук бойовиків і відмовився співпрацювати з ними. Чоловіка добряче побили, та хоч не пристрелили (певне, просто не встигли, здаючи Попасну). Про все це нам розказали самі попасняни, хоч у місті чимало й тих, хто підтримує російських казаків і кавказців. І це при тому, що основна маса жителів Попасної вважається українцями, розмовляє українською, точніше – кумедним суржиком: «Ти вже в магазин хАдила? Не хАдила? Тоді пАшли».

Після відповідної перевірки й оформлення документів нас поселили в гуртожиток, що належить залізниці. Умови непогані: світло, газ, вода, і все це безкоштовно. Спасибі вам, добрі люди!

Земляків тут – три поверхи! А то й вище. Серед них і Сашко Олександров зі своєю численною – близько двадцяти душ! – родиною! Сам Олександр, якого я знаю з шахти, відмінний електрослюсар, останнім часом навіть виконував

обов'язки головного механіка підприємства. За його словами, сам пішов би в ополчення, та роки вже не ті і здоров'я... Боїться залишити стареньку матір, Марію Андріївну, яку особисто я пам'ятаю як рукоятницю шахти імені Крупської. Приємна, миловидна старенька важко пересувається кімнатою, тому частіше сидить на ліжку і, дивуючи мене відмінною пам'яттю, до подробиць пригадує ті давні роки. Проживши змолоду на Донбасі, вона й досі не забуває рідної мови, розмовляє виключно українською. Сашко також вважає себе українцем, але не любить київської влади.

Ні, Попасна все-таки обстрілюється рідше. Але це ще небезпечніше, тому що люди втрачають пильність, спокійно ходять на ринок, навіть катають у візочках дітей. Біля банків узагалі довжелезні черги, де чимало й наших земляків. Тихо, мирно й раптом – зловісний свист снаряду, що стрімко наближається, і невідомо – куди влучить! А точніше – куди чорт кивне! Недавно прилетів на автобусну зупинку – одразу два трупи. Одному з чоловіків просто відірвало голову...

Соромно зізнатися, але деякі наші земляки, що також мешкають у гуртожитку, почали дивувати місцевих жителів, помітно примножуючи в місті кількість п'яниць. Недавно одна з наших землячок так хильнула, що переплутала будівлі і вперлася до сусідньої адміністративної, звідки її ніяк не могли випроводити. Іншу ж побачили на лавці біля сусіднього житлового будинку: довго лежала, ніби покійниця, тримаючи на грудях руки. І бідні попасняни не мали куди присісти. Стояли, дивилися, хитаючи головами.

Сьогодні, на свято Віри, Надії, Любові та їхньої матері Софії, Попасна знову була обстріляна із системи «Град». Загинуло кілька душ. Снаряди розбили приміщення друкарні (пряме влучення!), станції швидкої допомоги (згоріло дві машини), впали на території дитячого садка, що поруч із міськрадою, а також на перон залізничної станції. Кажуть, був обстріл і на Різдво Богородиці. Так не вже ж то стріляють православні? Скоріше, слуги сатани!

Пішов слух, що серед убитих і наш земляк, який ховався від обстрілів у селищі Парусівці. Начебто прийшов у Попасну за хлібом і разом із сином потрапив під обстріл. Сина, кажуть, тільки поранено, але тяжко.

Щойно випадково почув, що земляк, який учора загинув, то Микола Шаповаленко, відомий у нашому місті фотохудожник і фотокор, чий роботи не раз експонували в міському музеї та бібліотеці. Хто б міг подумати, що в людини така доля! Кілька днів тому я зустрів Миколу в Попасній, він збирався робити виставку фоторобіт нашого зруйнованого міста. Уже й назву придумав: «Блокадний

Первомайськ». Хоч ніхто, звичайно, наше місто не блокував. Та й загинув Микола від снарядів тих, кого в ці дні підтримував.

Зателефонували з дому. Снаряд влучив у поргіб на вул. Київській, де ховалися мати й сестра Ігоря Безрука. Обидві важко поранені. (Пізніше я довідався, що сестра не вижила, і матері ще потім довго не наважувалися про це сказати). А вранці зустрів на ВРЗ земляка Володю Торгонського, який колись, попросивши слова на міському мітингу, несподівано вигукнув «Слава Україні!» Коли б не міліціонери, брати-гірники, мабуть, розірвали б нещасного Володю на шматки! А ось тепер йому дісталося від української армії: тільки-но спробував відчинити двері під їзду, як поруч розірвався снаряд і відірвав Торгонському руку.

Свого часу Володя очолював у місті осередок партії Наталії Вітренко, доки її обирали до Верховної Ради, брав участь у шахтарських акціях непокори, ходив із гірниками пішим ходом і в Луганськ, і в Київ... Зараз же із вдячністю говорить про ополченців, які допомогли Володимиру поховати його дружину.

Забракло питної води і в Попасній. Спасують переселенців два колодязі: один на подвір'ї сусіднього храму, другий – вище центральної вулиці, майже під залізничною колією. Біля храму вода нікудишня, забагато крейди чи що там... Тому ходимо до другого колодязя. Треба спитати прізвище його хазяйки, дуже серйозної, суворої на вигляд жінки. Вона нікому ні разу не заборонила брати в неї воду. Ходив я по смачну водичку й до свого давнього приятеля Олександра Михальського, який завше радий бачити своїх колег-журналістів і друзів, із радістю відгукується на будь-яке прохання.

Онук швидко знайшов собі друзів, бігають докуч журтожитку, «стріляють»... Війна, а їм іграшки. І що я примітив: хлопчата почали грати в... блокпости! Тому що ці слова згадуються кожен день. Куди б хто не їхав, доводиться зупинятися. Стоять блокпости і з того, і з того боку. Розполовинено наш Донбас.

Під вечір сидимо із зятем на балконі, розмовляємо. Обидва неголені, із місячним заростом. У мене в руках маленька синя Біблія. Підходить молода жіночка, що оце оселилася поруч. Чув, що вона збирається в наше місто на поховання батька. «Я вранці виїжджаю, – м'яко звертається до нас. – Тож помоліться за мене». Не знаю, ким здалися ми їй, може, баптистами, але, почувши таке прохання, справді захотів стати хоч трішки чистішим і світлішим і хоч би молитвою допомагати нині людям. Отож і пригадав приїзд до нашого міста відомого митрополита, який у розмові сказав мені: «А з вас виїшов би хороший священик, у вас і зріст, і голос...» (Цікаво, що родом цей високий гість був

із Сибіру, з Іркутської області, але добре вивчив і прекрасно говорив українською мовою).

Сьогодні святкували День шахтаря. Приходили Андрєєви, які постійно допомагають нам городиною. Поміж двох ліжок склали з табуретів «стіл», випили по чарці, насамперед за те, щоб закінчилася війна, а потім уже – за гірників. Поговорили душевно. Людмила Андрєєва, як завше, почала співати, а голос у неї прекрасний. Я намагався підспівувати, бо нарівні вести з нею не вдається нікому. Коронним, як кажуть, номером був наш гімн «Рече та стогне Дніпр широкий...». Однак свято зіпсував черговий обстріл. Зателефонували, що снаряд прилетів на подвір'я Петрового брата. Андрєєви миттю зібрались і пішли. Пішов із ними й наш зять Віталій – допомогти навести на тому подвір'ї лад. Побиті шибки, поламані дерева... Слава Богу, хоч ніхто не постраждав.

Онук пішов до школи. Точніше, до гімназії. Приміщення старовинне, збудоване ще на початку XIX століття, де колись діяла школа кондукторів. Будували на віки, стіни – хоч із гармати гати. Але на вікнах зі сходу все одно лежать мішки з піском. Мені, звичайно, не до душі, що гімназія майже впритул до залізничної станції. На будь-якій війні ворог намагається влучити саме в залізницю, дісталося вже й цій. На пероні залишаються вирви від снарядів, які прилетіли сюди того дня, коли загинув Шаповаленко.

Приїжджав своєю машиною Сашко Бельков, який ще до війни перебрався на Парусівку. Привіз мішок фруктів. Роздавали всім діткам нашого гуртожитку. Це ж, мабуть, і в нас на дачі повно всього, та їздити туди страшно: недавно загинув від снаряду однофамілець Андрєєвих – Олександр, що влітку й жив на дачі, тримаючи там якусь живність.

Сьогодні знову несподіваний обстріл! Це й справді страшніше, ніж у Вітчизняну! Тоді у великих містах заздалегідь попереджали людей про ворожі літаки, що лише наближаються. Вили сирени, й люди ховалися, де могли. Наразі ж – як сніг на голову! Та який там у чорта сніг – страшенне, смертоносне залізо! І летить, і падає, де завгодно! Навіть на дитячі садки. Дехто називає українську армію «карателями». А ті, що гатять по Попасній, – хто?

Остання новина, як завжди, гірка. Кілька пенсіонерів із нашого міста пішли до Попасної, щоб отримати свою пенсію (у нас там зараз не видають). Прямували шосейною, не ховаючись, а потім вирішили, що «зеленкою» (так нині всі називають лісосмуги) буде безпечніше. Ну, й натрапили на міну-«розтяжку». Одну жіночку з важким пораненням одразу направили до Артемівська, інших – до залізничної лікарні.

А скільки їх, таких «розтяжок», залишиться на нашій землі ще й по війні! Кажуть, років двадцять розміновувати!

Зять їздив велосипедом додому, забрав у лікарні трудову книжку нашої доньки. Коли Віта взяла її до рук, то заплакала. Тут, у Попасній, чудовий медколектив, але ж на попередньому місці вона працювала цілих двадцять років! Як тут не заплакати. Аж не віриться, але доньці ще за рік чи два до цієї війни ворожка напрощила інший колектив і навіть інше місто. Правда, про війну тоді не було сказано й слова. Та й хто б його повірив, що чорні сатанинські сили зможуть так жорстоко розвести людей! Не може бути, щоб хтось не відповів за цей злочин. Не по-Божому буде.

Зібрався в рідне місто і я. І також велосипедом. Піднявся раненько, підкачав колеса. Їду за зимовим одягом, так що повертатимуся з вантажем. Нам уже зрозуміло, що війна скоро не закінчиться і зимувати доведеться в Попасній. Виїжджали через обстріли, а воно неспокійно й тут. Але в Попасній хоч працюють школи, та й медики отримують зарплатню.

Дорога порожня, ні машин, ні велосипедистів. Однак блокпости нацгвардії на сторожі, перевіряють документи. І – пропускають. Колись було, наближаючись до рідного міста, ще здаля милувався високими білоблочними будинками. Таке світло, таке тепло випромінювали вони! Наразі ж дев'ятиповерхова малосімейка чорніє пустими вікнами й стінами. Не кращі на вигляд й інші будинки.

Під'їжджаю ближче й бачу попереду жінку з «кравчучкою», що, певне, повертається з городу. Швиденько наздоганяю її, злізаю з велосипеда, іду позаду. Жінка звертає вбік, на вузьку стежину – і я за нею. На блокпосту ополченців – хлопці в кубанках. Не знаю, чи помітили вони нас. Жіночка все розуміє, підказує, як мені краще проїхати, аби не потрапляти їм на очі. Дорогою, поблизу лікарні № 1, зустрічаю Ніну Чаплигіну, вдову мого товариша з роботи, і радіємо, як радіють найближчим людям. На її будинку розбито дах, і Ніна також збирається на зиму на рідну Полтавщину.

Зруйновано вибухом і лікарню, зруйновано й поліклініку. Пізніше мені сказали, що загинула Надя з реєстратури, з якою ми колись навчалися в паралельних класах.

Діставшись до центру, спочатку заїжджаю до сина, який із дружиною й нашою онукою вимушений був залишитися в місті. Заїжджаю, віддаю гостинці. У Попасній працюють і магазини, і ринок, а тут люди виживають невідомо як. На радощах погомоніли, і я, залишивши велосипед, біжки на свою квартиру. Біжки додому! Знайомий під'їзд, знайомі сходишки, знайоме клацання дверного зам-

ка. Одразу, на звук, вийшла сусідка Ліда, з якою також радіємо, як рідні. Живі? Живі! Ну, і слава Богу!

У своїх стінах одразу виникає бажання сісти в крісло перед телевизором і далі ані руш! Навіть не виходити на вулицю. Із болем поглядаю на свою бібліотеку, на книжки, які збирав усе життя і, на жаль, не всі встиг прочитати. Хоч навіть зараз я читаю постійно. І за час перебування в Попасній, як мовиться, «проковтнув» дев'ять романів Валентина Пікуля, три томи щоденників Олесея Гончара, не рахуючи інших книжок... І все ж треба збиратися, знайти й упакувати речі, перенести до квартири сина. Діти вмовили мене побути й переночувати в них, щоб зранку, на свіжі сили – назад. Я не відчуваю якоїсь там втоми, але погоджуюся, тому що частину дороги до Попасної доведеться вести велосипед у руках (на гору крутити важко).

Виїжджаю знову зорею, тими ж доріжками, аби минути блокпост. Не хочеться зайвий раз розказувати – чого приїжджав і що везу. Не хочеться розпаковувати речі.

Знову виходжу на стежину, яка веде до шосе. Обабіч неї ще зелена й лише місцями пожухла трава, що вже виблискує осінньою росою. На шосейці лежать обірвані високовольтні дроти, на які я вчора, видно, не звернув уваги. Трохи далі – розстріляний кимось автобус. Озираюся на блокпост і щосили тисну на педалі!

Коли дорога пішла вгору, таки довелося зійти. Іду, веду велосипед у руках, прислухаюся. Нібито тихо. І раптом – автоматна черга! Одна, друга. Потім заухали, як мені здалося, міномети. Все це – з боку селища Молодіжне, що праворуч за лісосмугами. Серед цієї стрілянини – й гул якогось автомобіля. І все гучніше й гучніше. Виходить, ідуть саме сюди, у бік перехрестя, через яке треба проїжджати й мені. Хто їде – невідомо. Що в нього в голові – теж не вгадаєш. Але й не сховаєшся, і не втечеш.. Отож, що буде – те й буде.

Коли вже наближаюся до перехрестя, з боку селища, яке до часу застувала лісосмуга, вискакує якийсь обдертий «Жигуль» і, ревучи старим зношеним двигуном, перелякано мчить у бік Попасної. А-а, ну, тоді й ми за вами!

Нацгвардія також цікавиться моїм багажем, але нічого розпаковувати не вимагає, тільки промацує руками. «Що це – черевики?» «Черевики». «А це?» «Чоботи».

Хлопці всі молоді, привітні, посміхаються. Я знаю, що в них є такі прибори, тепловізори, які дозволяють їм ще здалеку бачити й навіть чути все, що відбувається на трасі, як, наприклад, перебігають дорогу їжачки. Може, я так старанно (чи перелякано) крутив педалі, що це було смішно?

Мені повертають паспорт. Поки ще не полетіли снаряди, намагаюся якнайскоріше дістатися гуртожитку.

Учора пригадав Пікуля. Я справді дуже люблю й ціную цього письменника, неймовірного трудівника, який, на подив багатьох, мав лише п'ять класів звичайної школи й мудро вважав, що справжня освіта – це тільки САМОосвіта. Все інше – то висиджування диплома на університетських лавках.

Перебравшись до Попасної, я два-три тижня мучився роздумами про те, що відбувалося. Потім став запоем читати. Спочатку всі романи Пікуля, які знайшлися в районній бібліотеці. Навіть дешево купив дві його книги на місцевому ринку. Щось перечитував, щось читав уперше. Записував деякі вислови, наприклад, із роману «Пером і шпагою» – заповіт Петра Першого: «Поддерживать государство России в системе непрерывной войны, дабы закалить солдата в боях и не давати русскому народу отдыха, удерживая его в постоянной готовности к выступлению по первому сигналу...»

Чи не від того й така агресивність її сучасних керманичів?

А це з роману «Площа загиблих борців», останнього твору письменника, який дочасно відійшов у вічність: «Гитлер приказал рослых, белокурых украинских детей с голубыми глазами отбирать у родителей и воспитывать в нацистском духе. Борман тут же придумал теорию. Будто украинцы – ответвление арийских племен, родственных древним германцам».

Гитлер: «Украинцы внешне представляют отличный евгенический материал».

Ба, до чого додумалися, собаки!

І де це вони знаходили світловолосих і синьооких українців?

Ще цікавий випадок, наведений Валентином Савичем. У війну юнга Северного флоту Пікуль якось тримав нічну вахту на пірсі, де був пришвартований американський корвет. І ось серед ночі канатами цього корвета почали переходити на берег десятки пацюків! Не переходити – перебігати, спритно чіпляючись лапками. А через кілька днів цей корабель наших союзників був торпедований у морі німцями й пішов на дно.

Може, все наше життя кимось запрограмоване? Так, може, ми марно намагаємося щось змінити? І чому це матінка-природа нагородила таким чуттям не богоподібну людину, а ось таку неприємну істоту, як пацюк?..

Одна з розваг нинішніх переселенців, котрі живуть у нашому гуртожитку, – це вранішні відвідини ринку, де можна зустріти земляків. Я сьогодні зустрів одразу двох: Миколу Олександровича С., який учасно порадив нам виїхати з рідного міста, і колишнього нашого мера Василя Петровича. Виявляється, військовий комендант нашого міста

(є тепер така посада) пропонував Василю Петровичу зайняти його крісло. Мозальов відмовився: і здоров'я вже не те, і ситуація також. Але свої поради, як утримати міське господарство, виклав у письмовій формі.

«А що там із нашим бульваром? – посміхаючись, спитав він мене. – Не розбили?»

Бульвар КИМ – це його гордість, та й усього міста також. Колись я пропонував керівництву назвати це найкрасивіше місце бульваром імені Василя Мозальова. При ньому його будували, при ньому озеленяли, але тоді мене не почули. А тепер...

Тепер, кажуть, на нашому бульварі сліди снарядів, де-не-де побита плитка, поламані красуні-ялинки... Але я нічого про це Василеві Петровичу не сказав.

За всієї трагедійності ситуації час від часу виникають і кумедні випадки. На першому поверсі гуртожитку мешкає родина Федора Андрійовича З., якого я пам'ятаю з молодих літ. Заходить якось його дружина до кімнати, де знаходиться наш спільний телевізор, а на підлозі лежить дідусь, якому вже далеко за вісімдесят. Жінка злякалася, хотіла кликати на допомогу, а старий відкриває очі і... починає робити гімнастичні вправи. Після цього він знайшов собі інше приміщення для підтримки здоров'я, хоч і довелося щоранку підійматися на четвертий поверх.

Звідкись приїхала чи то баптистка, чи то «свідачка» Іегови, яку було підселено до Лідії Т., багатом знаної з ринку нашого міста. І вже на третій день Ліда, жадібно затягуючись сигаретним димом, заявила: «Я її колись уб'ю! Цілими днями примушує Біблію слухати!»

На кухні, якою користуються всі поверхи гуртожитку, з холодильника зникла чиясь ковбаса. Ліда Т. зробила висновок, що ковбасу міг поцупити... снайпер, який, мабуть, сидить на горищі!

«А звідки він узявся, той снайпер? І чого б це він лавив по холодильниках?»

«Ну, так хтось же її вкрав, – відповіла Ліда. – Украв, з'їв, а залишки кинув униз!»

Під час інтенсивних обстрілів до підвального приміщення гуртожитку приходять і мешканці сусідніх будинків. В одному кутку компанія добряче повеселилась, а вранці заср... і забила туалет. Чергова гуртожитку в розпачі!

Розказують, що керівництво вагонного депо швидко пересіло з «мерсів» на велосипеди, щоб нацгвардія не «розкуркулила».

Не знаю, як нацгвардія поводить з автомобілістами, особливо з власниками надмірно дорогих іномарок, але з іншими жителями – доволі ввічливо й культурно. Ходять по трое-четверо, всі озброєні. Але ніякої тобі агресії. Заходять до магазинів, привітно вітаються: «Добрий день!» У відповідь буває й мовчання. Блимають, як ті ропухи, очима

продавчині, не можуть зрозуміти – чого це до них вітаються? Зроду ж тут чужі не віталися. Дивився на них, і так стає соромно!

Доводилося спостерігати й таке: проходять мимо нашої церкви кілька військових. Один зупинився, зняв із голови кашкет, перехрестився і з непокритою головою пройшов на подвір'я, де знаходився туалет. Через хвилину повернувся, знову перехрестився, надів свого військового кашкета й попрямував далі. Наші люди тільки мовчки спостерігали.

Запам'яталося й протилежне. Якось молодий чорнявий священник заїжджав на своїй іномарці на це ж подвір'я, і йому випадково потрапила під колеса скляна банка, куди якийсь калічка збирав подавання. Банка тріснула й цим напалохала служителя церкви, який, видно, злякався за колеса свого авто. Він зразу зупинив машину, вискочив і ледь не з кулаками накинувся на жебрака, і той нещасний не знав, що йому відповісти. До речі, другий священник, отець Михаїл, уже в поважному віці, не раз спускався з нами до підвалу. Тут творив із нами тиху молитву.

Бувало під час так званої ротації, коли одні бійці нацгвардії змінювали інших, ті, що від'їжджали, приносили нам свої продукти, по-братерськи ділили на всіх. Це дуже допомагало біженцям, бо дехто, покидаючи рідну домівку, навіть не встиг прихопити гроші.

Сьогодні знову привезено гуманітарну допомогу від фонду Рената Ахметова. Що б там не говорили про цю людину, але він хоч якось допомагає виживати знедоленим людям. Нехай і за рахунок нечесно нажитих багатств. Будемо вважати, що ця людина прозріла. А коли ж «прозріють» інші мільярдери, які не дають і копійки! У душі розумію, що й російські, й українські олігархи будуть лише раді цій розв'язаній бойні, адже військова промисловість, без сумніву, також знаходиться в їхніх руках. А виготовлення військової техніки, зброї та снарядів коштує страшних грошей і приносить надзвичайні бариші.

Пригадується, як у середині 60-х років минулого століття ми, молоді, навіть юні, ще безвусі й недалеко, наспівували різні дурненькі пісеньки на зразок «Ми йдемо по Уругваю...» або перероблену під мелодію знаної пісні великого американського співака Поля Робсона, яка в нас називалася «Шістнадцять тон». Співали, безуспішно намагаючись копіювати могутній бас чорношкірого велета, який міг би заглушити й сотню таких «співаків», як ми. «Шістнадцять тон, опасный груз, и мы летим бомбить союз...» Співали і, як ті ідіоти, сміялися, не розуміючи блюзнірства цих слів. А може, й розуміли, та тільки були впевнені, що після розгрому фашизму вже ніхто й ніколи не наважиться скинути

бомби на наші міста й села, на голови радянських людей.

І ось – дожилися! Вдома нас обстрілювала нацгвардія, тут, у Попасній – бойовики й російські казаки. У недалекому минулому всі громадяни однієї країни. Що ніяких тут росіян немає – то чергова брехня Кремля. Може, й техніки російської немає, отих гармат, чиї снаряди щодня накривають місто?! Може, їх у такій кількості бойовики знаходять на своїх городах?!

Сьогодні знову обстріляли селище вагоноремонтного заводу. Поцілили в гаражі. Дві людини загинуло, є поранені. Помер, не переживши стресу після обстрілу, і брат Петра Андрєєва, на подвір'ї якого розірвався снаряд на День шахтаря...

Сьогодні до гуртожитку прийшла працівниця відділу освіти й запропонувала охочим переїхати на зиму в будинок її доньки, яка зараз у від'їзді. Будинок теплий, є газ, вода, туалет і душ у приміщенні... Стоїть недалеко від центральної вулиці й автобусної зупинки. Чому б і не погодитися? Та й до гімназії онукові зовсім недалечко, і платити лише за комунальні послуги.

Подивитися на житло ходило все наше сімейство, крім мене, бо треба ж комусь залишитися вдома. Подивилися, привабило, із холодами й переїдемо.

Щойно побачив запропонований нам будинок і я. Все добре, крім одного: він на сусідній із залізничним вокзалом вулиці. Дуже небезпечно під час війни місце, але родині про свої сумніви нічого не говорю. Менше будуть хвилюватися. Уже домовився з міським головою: допоможе спиляти кілька сухих дерев, що стоять недалечко. Газ – річ непогана, але треба запастися й дровами. Війна, все може бути...

Сьогодні обстріляли зранку. Як і домовлялися з онуком, вискакую з бібліотеки, в якій я постійний відвідувач, і щодуху біжу до гімназії. Мчу не один – ще декілька батьків. Після перших же залпів дітей вивели з класних кімнат, поставили в коридорі, посеред товстих старовинних стін. Коли що – витримують. Аби тільки не пряме влучення.

Діти радіють своїм рідним і, схоже, не відчувають страху. Мабуть, звикли і вважають ці вчительські заходи якоюсь грою.

«Будете забирати?» – питає нас директор Валерій Павлович. – Забирайте».

Катерина Степанівна – класний керівник онука – з тривогою дивиться нам услід і махає рукою.

А сьогодні розпочали ще раніше. Зазвичай починають уже після восьмої. А це ось ударили о пів на шосту, коли люди ще спали. Влучили кудись поруч, тому що затремтів і гуртожиток. Почулися крики, дитячий плач. Люди кинулися до підвалу.

З'ясувалося, що снаряд потрапив у сусіднє приміщення міліції (не районної, а дільничної). Вибило вікна в якісь сусідній конторі, повалило дерева, що стояли навкруги колишнього танцмайданчика, на місці падіння, прямо під стіною – вирва.

Це місце доволі жваве – дорога на ринок, тому повно зацікавлених. «А що тут? А як?» Міліціонери наводять лад, виймають залишки скла й невдоволено озираються на любителів погомоніти.

Взагалі попасняни дуже простодушні й безцеремонні люди. Без вагань зав'язують із вами розмову хоч на автобусній зупинці, хоч ще десь. І, буває, таке вже верзуть!.. Учора один подорожній, із яким прямували в бік ВРЗ, почав: «Тут одна жінка розказувала, як сиділа десь там на лавчині вже поночі, а поруч проходили двоє „нациків” і, не помітивши її, хваляться: ось як ми цих попаснян обстріляли! Нехай тепер думають, що то – стаханівські сепаратисти!» Я мовчки подивився на нього і звернув, без ніякої потреби, до сусідньої крамниці. Усіх дурнів не переслухаєш!

У місті почали безкоштовно видавати біженцям хліб. По цілому буханцю на душу. Ми, зрозуміло, весь не поїдаємо, але від допомоги не відмовляємося: беремо той хліб і носимо з дружиною землякам, яких чимало біля приміщень банків, що на центральній Первомайській. У нас же вдома хліба видають лише по четвертинці. Сьогодні побачили в черзі Василя Д., із Калинова. Людина все життя пропрацювала головним ветлікарем, усе життя в пошані, а тепер ось кілька годин товчється серед таких же бідах, аби отримати пенсію. Побачив нас, зрадів. Стримано подякував за хлібину. Затримуватися біля черги я не став, бо люди вже почали невдоволено поглядати. Навіть зараз тут ніколи не обходиться без нахаб.

Зустрічаємо й інших земляків. Один розказує, що в нас прямо посеред вулиці стоять важкі гармати й кудись гатять, гатять. А трохи осторонь – така ж черга за хлібом. Стоять здебільшого жінки, серед яких наш земляк упізнав і працівницю міськвиконкому Олену С. Стоять і вже не звертають на ту стрілянину жодної уваги!

У центрі Попасної – традиційний Ленін, огорнутий українським державним прапором. Для місцевих комуністів це, зрозуміло, блюзнірство, тому що вождь світового пролетаріату не припускався й думки про державну самостійність України. Але ніхто з них зараз не сперечається й не обурюється. До речі, я знав недавнього ватажка місцевих комуністів: богатирської статури, дуже порядна і принципова людина.

Приїжджав від нас на скутері Толя Шевчук. Тут все-таки набагато нижчі ціни. Отож купляє продукти і для себе, і для сусідів. І все одно для них не такий, все одно – «націоналіст-бандеровець»,

бо, на відміну від тих-таки сусідів, не відмовляється від своєї батьківщини і прямо говорить їм: ви ж просили Путіна, аби допоміг вам, надав можливість говорити російською мовою. А тепер сидить і вивчайте ще й чеченську та бурятську! (На Донбасі справді з'явилися не лише чеченці, а й буряти). Ще розказав, що недавно снаряд прилетів якраз у сусідський погріб, загинула жінка. Її також поховали прямо на подвір'ї.

Сьогодні відносно спокійно, тож я зміг відвідати Данила Проліска, якого давно не бачив. Коли зустрілися, відчув потрясіння: сидить у якісь, схожий на інвалідну, колясці, дуже худий і блідий. Говорить важко, ніяк не поправиться після операції. Обидва сини старого десь далеко, опікується ним молоденька похресниця. Проте поруч із хатою юрбляться, видно, не дуже тверезі хлопці, які також прийшли «провідати» Єгоровича. І, якщо я правильно зрозумів, нетерпляче чекають, коли йому принесуть пенсію. Треба обов'язково переговорити з Андреевою, вона депутат міської ради, нехай подумає, куди прилаштувати стару, хвору людину. Утім, він дуже міцний духом, вірить, що видужає і ще напише якусь книжку.

Уже ввечері кульгавий каліка, що живе разом із вродливою дружиною й сином у сусідньому будинку й майже щовечора приходиться з ними до нашого підвалу, добре-таки напився, кричав на всю вулицю й матюкав благовірну, обзиваючи лайливими й образливими для жінки словами. І все збирався піти додому, за десяток верст, пішки! Потім звалився й заснув.

Переселилися й живемо тепер у новому будинку. Усі, як мовиться, умови, але подвір'я захаращене, заросло бур'яном по пояс, таким цупким, що треба добре докласти рук. Тож я із задоволенням працюю: видно, скучив за своєю дачею.

Зателефонував сусідові Василю Чугуєві. Каже, що прибрав залишений мною на дачі шланг, ще якийсь там інструмент. Велике спасибі цій добрій, працьовитій людині, яка не знає ні страху, ні нудьги. Домовилися, що після війни обов'язково зустрінемося, посидимо, як раніше, під вишнею, вип'ємо по чарці...

Тут, у хаті, гучніше, ніж у гуртожитку, чути далеку стрілянину. Та й ближні обстріли, мабуть, більш небезпечні: погреб такий, що не сховаєшся, виходить, доведеться сидіти під снарядами в чотирьох стінах. А чи вони такі міцні? Взагалі цей район обстрілюють, кажуть, найчастіше. Може, через те, що неподалік блокпост нацгвардії. Цілять у військових, а прилітає на голови мирних людей. Не витримали такого жаху наші кума з кумом та й переселилися недавно за місто, у якесь відділення радгоспу. А ми ось, дурні, знайшли собі...

Прислухаємося до обстрілів, а неприємність – з іншого боку! Коли переходив залізничні колії, підбігла якась прицюцюцькувата собака й гризнула мене ззаду за ногу. Рани майже ніякої, одні червоно-сині смуги, навіть кров не виступила. Але вирішив зайти до залізничного медпункту, де працює дружина Михальського. Валентина обробила місце укусу господарчим милом і, жартуючи, наказала: якщо почну боятися води, то швидше до лікаря! Усім відомо, що при зараженні сказом люди й тварини починають боятися води. «Добре, – сприйняв я жарт, – якщо стане ліньки вмиватись, побіжу до лікарні».

Чомусь пригадався стаханівський козацький отаман Борисенко, у якого ми колись із Грицьком Половинком святкували Покрову Пресвятої Богородиці. Де він зараз зі своїми генералами й рядовими козаками?

Із гуртожитку пішли, але зв'язок із сусідами не пориваємо. Іноді телефонує наша старша (чи відповідальна) Тетяна Василівна, рідна сестра Сашка Олександрова. Цікава в цієї жіночки біографія. Свого часу була на Чорнобильській АЕС. Виїжджала при надії, і лікарі просто-таки вимагали від неї зробити аборт. Не послухала, ризикнула, народила хлопчика, Романа. Тепер я його пригадав як депутата нашої міської ради.

Гарна в Олександрових родина – справжні трударі. Відомим шахтарем був і Сашків тесть, бригадир прохідників вентиляційного штреку Михайло Семенович Колесников.

Телефонує нам і сусідка по блоку Яна Ярошенко, яка живе в одній кімнаті з чоловіком і подругою. У рідному місті ніколи не зустрічалися, хоч знають мене за прізвиськом, тому після знайомства пішли до районної бібліотеки, взяли й читали мої книги.

Напередодні сьомого листопада мене запросили до бібліотеки на урочистості з нагоди 80-річчя луганського письменника Владислава Титова, з яким ми входили до однієї творчої організації. Більшість із присутніх – члени місцевого клубу ветеранів, які, я зрозумів, не лише не читали цього письменника, але й не чули про нього. Проте слухали уважно й навіть пустили сльозу, коли я розповідав про автора знаменитої повісті «Усім смертям на зло», яку він писав, тримаючи в зубах олівець, бо втратив під землею обидві руки.

Насамкінець одна із жінок прочитала вже свого вірша про війну й поцікавилась: а чи не віднести це її творіння нацгвардійцям на блокпост? «А для чого?» – питаю. «А щоби перестали стріляти. Перестали воювати».

Ех, не тим людям ви хочете показати ці шклярські рядочки! Не ці хлопці загівали цю війну. І навіть не ті, хто зараз по той бік «сірої» зони. А ті,

хто її розв'язав, такий папірець навіть у туалет не повісять!

21 листопада, на річницю київського Майдану, Попасну обстрілювали протягом шести (а то й довше!) годин. Почали десь об 11-й і закінчили о шостій вечора!

Це страхіття не можна передати. Одне діло – ховатися в надійному місці, у підвалі, і слухати, як десь нагорі вибухають снаряди, і зовсім інше, коли сидиш серед чотирьох стін, які ходором ходять разом зі стелею, і не знаєш, коли прилетить тобі на голову! А поруч же – сім'я, онук, якого дбайлива бабуся накриває від снарядів... шерстяним пледом! Зараз, коли нарешті все затихло, можна й посміхнутися, бо рятувати онучка звичайнісінькою ганчіркою... до такого могла додуматися тільки любляча бабусина душа! Але під постійні вибухи було не до жартів. Сиділи, молили Бога. Під час коротенького затишшя виглядали надвір. Адже враження було таке, що снаряди вибухали прямо під вікнами. Дві собачки, яких нам залишила хазяйка, безвилазно сиділи в будці. Значить, ще будуть стріляти. Ось коли все затихне – тоді розумні тваринки вискочать першими. Але собачки не вилізли до самого вечора, і до самого вечора сиділи ми, як ті миші, затуляючи собою онука, і вже не раді були, що спокусилися на це житло.

26.11.14 р. Сьогодні вранці важкий снаряд влучив у дах нашого гуртожитку, якраз над кімнатою, де ще недавно перебували наші донька й зять. Вибух був такої сили, що вирвані з перекриття товстенні цвяхи розлетілися на півсотню чи й сотню метрів! Пошмагувало й розкидало дошки, провалило вниз важкі бетонні плити... Вибухом оглушило всі поверхи, й люди вже подумали, що то кінець. Людмила Андреева в цю хвилину проїжджала автобусом поблизу гуртожитку й потім із жахом пригадувала ту страшну мить.

А ввечері дивилися московську телепрограму. Якийсь пришепелуватий розповідав аудиторії, що в Україні вихователька дитячого садка повчала дітей: годувати взимку треба лише синичок, бо вони кольору українського прапора, а снігурів не треба, бо вони червоні.

Невже в Росії вірять?!

20.12.14 р. Оголошено перемир'я. Не стріляють. Хоч кілька днів тому з боку Троїцького долітала стрілянина з автоматичної зброї. Кажуть, що ополченці зробили спробу прорватися в Попасну, але були знищені. Правда чи брехня – хтозна. Дехто стверджував, що вони вже ввійшли на територію Попасної, захопили млин. Це вже точно виявилось брехнею. Як же хочеться людям почесати язика!

Під вечір гуляв із песиком вулицею, спустився до залізниці. Перон незвично порожній. Дивлячись на старовинні, з червоної цегли будинки залізнич-

ників, які, певне, пам'ятають ще революції 1905-го та 1917-го років, намагаюся увявити той час і нібито чую «Варшав'янку»: «Вихри враждебные веют над нами, черные силы нас злобно гнетут...» Далеке, далеке минуле. І того далекого минулого на цій ось акуратній і привітній станції побували знані командири громадянської війни Климент Ворошилов, Семен Будьонний, Віталій Примаков та інші. Не шкодуючи свого життя, воювали за радянську владу, за наш індустріальний і багатонаціональний Донбас, і навіть у страшному сні... у страшному сні...

25.12.14 р. Сьогодні річниця нашого з Людою весілля. Випадково заїхали кума з кумом. От і добре! Посиділи, погомоніли. Люда з кумою Ніною здружилися ще дівчатами, коли разом працювали впологовому будинку. Я ж товаришував із братом Ніни Віктором, теж нинішнім нашим кумом. Це найдавніші й найближчі наші друзі. Домовилися разом зустріти Новий рік, та чи вдасться? Не дуже я вірю в ці перемир'я. Будь-якої миті може засвистіти, зашипіти, загудіти, вибухнути й зіпсувати все свято.

27.12.14 р. У місті, виявляється, чимало безхатьків, які дуже страждають од сильних морозів. Один учора прийшов до лікарні, де наразі працює наша донька, зняв носки і... відвалились почорнілі пальці. Відморозив та так і ходив!

28.12.14 р. Слава Богу, тихо, не чути навіть дальніх пострілів. Невже й справді просвітліють голови й закінчиться ця війна?

Зателефонували знайомі, сказали, що Толю Шевчука паралізувало. Яка біда! Де тонко – там і рветься. Дружина його, Ліда, інвалід, тяжко хвора й старенька теща. Хто ж буде за ними доглядати? Донька Ірина встигла переселитися з чоловіком аж на Амур. А що, як завтра ту землю заповонять китаїці? Точніше, вони вже її заповонили, займаючи всі керівні посади, починаючи від мерів міст і селищ. А як узагалі оголосять ту територію своєю?! Не одному потім пригадається далека батьківщина, покинута в біді Україна...

Закінчив читати третій том «Щоденників» Олесь Гончара. Яка була світла людина, справжній патріот України! Записи надзвичайно цікаві, викривають деяких пристосуванців із його оточення... Новоявлену літературну «буржуазію». Хоч і гірко було читати раніше, що Олесь Терентійович сумнівався: «Може, все-таки відрізати цей Донбас, цю ракову пухлину України, та віддати Росії?» Він ще в часи перебудови здогадувався, що з часом може вийти такий конфлікт, бо так уже непатріотично були налаштовані шахтарі! Навіть вихідці із західних областей.

Подібне я читав і в щоденниках Григора Тютюнника. «Мені вже давно насточортіло жити серед

перевертнів, – писав він своїй родичці О. Ф. Тютюнник. – Тут, серед бруду людської розпусти й обивательщини, я не можу більше знаходитись». Однак, виїхавши з Луганщини, нудьгував: «Донбас і людей цього краю рідного я люблю...»

30.12.14 р. Морозна й сніжна зима. Завтра зустріч Нового року, однак нічого не радує: ні погода, ні прогнози політиків. Почали навіть прислухатися до екстрасенсів, але й від них нічого путнього не почуєш. Видно, й вони не знають.

А потрібен мир. Навіть тим, хто розв'язав цю війну, і тим, хто своїми виступами на площах підштовхував до неї. Знаю, що й наші міські найкрикливіші активісти швидко повтікали подалі з міста, живуть у безпеці й навіть не розуміють, що й вони винні в тому, що коїться на Донбасі.

7.01.15 р. 7 січня, Різдво Христове. Велике православне свято. І вперше за останні тижні знову забухали гармати і «Гради», обстріляли Попасну, Золоте... Біси! Справжні біси!

Навіть не хочеться писати – в якому стані люди!

13.01.15 р. У Франції, після надрукованих у журналі карикатур на пророка Магомета, ісламісти розстріляли 12 працівників цього видання. У відповідь піднялася вся Франція. З'їхалися офіційні особи всієї Європи! Тут тобі й співчуття, тут тобі й гнів!

У той самий час наш Донбас залито кров'ю, вже загинули сотні дітей (!), тисячі мирних мешканців. А ООН (організація «озабочених» націй – інакше не назвати!) лише розмірковує: як зупинити це кровопролиття, як допомогти Україні? Не краще поводитьсь й Рада Європи. Тієї Європи, куди особисто я не дуже й поспішаю і яку недолюблюю за її холодний розрахунок і жадобу наживи.

Коли снаряд розбив пасажирський автобус поблизу Волновахи й загинуло одразу 12 душ, люди почали проводити акцію проти сепаратизму «Я – Волноваха!» А офіційна Європа й не муркнула. Це ж вам не Франція.

Нащо нам такі «друзі»!

14.01.15 р. Обстрілювали, як з'ясувалося, не лише Попасну, але й сусідні села. Наші друзі не витримали, нашвидку зібралися й виїхали машиною в бік Миколаєва, на батьківщину Володі. І вчасно! Як повідомили сусіди, до вечора їхня хатинка була розбита!

30.01.15 р. Після двотижневого безперервного пекла, після обстрілів наших вулиць (убило кілька людей, розірвало газову трубу, яка страшно гуділа, викидаючи довгий сніп полум'я!) ми вирішили залишити й Попасну. Донька через подругу переговорили з таксистом, який знає путівці, аби дістатися до Артемівська: трасою не можна, трасу не-

шадно обстрілюють! Сиділи на речах (брали найнеобхідніше) із самого ранку, дуже хвилюючись, аби хлопця десь не затримали чи не потрапив під обстріл. Таксист Сергій приїхав учасно, як і обіцяв. Завантажилися в стареньку іномарку, що ледь не повзла на пузі. Ну, з Богом! Люда, як зізналася потім, ніякої дороги не бачила, сиділа, заплющивши очі. Молилась. І було від чого! Спочатку петляли містом, потім – путівцями, які теж були подзьобані снарядами, у вибоїнах. Одне село чи хуторець, друге... Минули якісь ставки. Уже полудень, засніжена з ночі ґрунтівка помітно підтанула, машина, і без того низенька, почала чіплятися днищем, і ми боялися взагалі застрягти. А далі – ще гірше. Уже пішла не ґрунтівка, а пробита навпростець, пашнею, зимова дорога, де всім нам доводилося вилазити, щоб не сісти намертво. Водій був зморений, тому що майже не спав, мотався туди-сюди, розвозив пасажирів, заробляв гроші... Тому весь час щось розказував, аби не заснути.

Нарешті ми знову виповзли на асфальтовану трасу, і я прочитав назву села – Трипілля. Одрозу пригадалося далеке-далеке, ще з юнацької пори...

Тоді мені й моєму другу й однокласнику Славкові Забеліну було по п'ятнадцять. І саме перед початком навчального року, десь так у середині серпня, збрело нам у голову з'їздити велосипедами на Азовське море, аби дні за три накупатися, підсмажитися на сонці й такими собі суперменами з'явитися на перший урок, у свій восьмий клас. Прочувши про наші наміри, до нас причепився ще один «мандрівник», на прізвище Паюк (ім'я наразі не пам'ятаю). Вирішили? Тоді їдемо.

Підготували велосипеди, запаслися продуктами і великими ножами і рано-вранці, щоб намотати до вечора якнайбільше кілометрів, виїхали. Як ми проклали тоді свій маршрут, не пам'ятаю. І чим, якими мапами користувалися, теж вискочило з голови. Але із самого початку виїхали правильно, в напрямку Попасної. Потім треба було б повернути ліворуч, на Артемівськ. Але нас занесло зовсім в інше місце, на протилежний бік міста залізничників, хоч і та дорога, як я розумію, мабуть, могла вивести нас до наміченої мети.

За Попасною, незважаючи на святковий настрій, ми все-таки трохи притомились. А тут і село – Трипілля, як повідомляв указівник. Ну, як його не зупинитися, не попити водички, не відпочити годинку!

Звернули до лісосмуги, поблизу невеличкого кладовища, зарані примітивши, де в селі магазин.

Як справжні мандрівники, ми прихопили із собою і невеличкий казанець, тому одразу розвели вогнище, поставили гріти воду, вирішивши зварити макарони. Дивіться всі, хто проїжджає поруч! Дивіться й задріть!

Поки готували нескладний обід, Паюк збігав до магазину, приніс пляшку дешевого червоного

вина – треба ж відмітити перший день нашої мандрівки!

Чи зварилися ті макарони, чи ще були сируватими, ми так і не розкуштували. Не зрозуміли й чому це на смак вони якісь... такі... Ну, не вистачає чогось – і все! А чого? Воду злили, посипали цукром. Чого ще треба? Не солити ж їх, коли вже додали солодкого (А треба ж було дурнуватим кухарям все-таки посолити. Та нікому було підказати).

І все ж із винцем обід вийшов смачнучим! Правда, опісля закортіло відпочити, полежати, подивитися на небо, на високі хмари. Погодка ж яка! Ніщо не нагадує про близьку осінь.

Із тим і заснули, а прокинулися вже під вечір, домовившись тут і заночувати, бо місце таке вже приємне. А вранці знову на велосипеди – й поже-немо далі.

Нарубали невеличкою сокирою гілок, змайстрували також невеличкий, на трьох, курінь. Правда, для Паюка він усе-таки виявився трохи замалим, тому і спав він, випроставши назовні ноги. Але перед ночівлею знову була вечеря біля вогнища, уже з консервами й печеною картоплею. І знову Паюк бігав за пляшкою.

На відміну від нас, Паюк узагалі нехтував її величністю Гігієною, тому, підкріпившись, не спішив ополоснути руки від сажі, вітер їх об голий живіт, що темнів під розхристаною сорочкою, і весь час кричав, сміявся, щось розказував...

Гомоніли допізна, щось пригадуючи, щось вигадуючи. Насміялись, напустувались, як малі діти, – з тим і поснули. І прокинулись од справжнього холоду. Було ще досить рано, низинами стояв і навіть не ворухився густий туман. І ні собачки не чути, ні півника, ні рипіння колодязного журавля... Підскочили, пострибали, помахали руками. Аби трохи зігрітися, розвели багаття.

Потім пригадали, що взяли із собою якусь теплу одежину, кожен натягнув на себе. Вогнище горіло слабенько, видно, відсиріло й гілля. Але диму було вдосталь, і через якийсь там час ми пропахли, як ті кочегари.

Ледве діждалися восьмої години, тобто відкриття магазину, і височенний Паюк, зігнувшись од холоду, побіг уже перевіреним маршрутом.

За сніданком був обід, за обідом – рання вечеря. Ніхто з нас уже не нагадував, що взагалі-то ми збиралися на на море. Яке тепер море, коли сьогодні зранку так похолодало! Навіть он білі хмари змінилися сірими, а ближче до ночі взагалі зашелестів дрібний дощ.

Спали ми, тісно притиснувшись один до одного. Тільки Паюк увесь час крутився, то виправляючи, то знову підтягуючи свої ходулі. Не рятував од дощу й слабенький курінь, яким спокійно гуляв вітерець. Що ж його робити далі?

Зрозуміло, що на цьому нашу мандрівку можна було й завершити, але дорога здалася нам розкислою. Може, нехай трохи протряхне, і тоді вже рушимо назад. А поки... поки ще є трохи грошей і той продуктовий магазин... Уперед, Паюк! Бери одразу кілька пляшок, щоб потім не довелося зайвий раз бігати.

Але запасатися вином уже було пізно. Село вже примітило якогось вимазаного сажею вертопраха, що тричі за день прибігав до магазину за пляшкою, ні з ким не вітаючись, ні з ким не прощаючись. Примітили й вислідили – куди він потім повертається. І на третій день, одразу після обіду, до нас завітали неждані гості: троє, на добрячому підпитку (видно, для хоробрості), дядьків на сільській підводі. Коли підвода зупинилась, один із них спробував швидко підвестися, але конячка знову смикнула підводу, й він п'яно повалився на спину. Ми, звичайно, зареготали.

Дядько одразу ж підскочив, розлючено подивився на нас і поправив за халявою кирзового чобота величезний ніж. Не дуже привітно поглядали й двоє інших.

І нас виручили наші... патлаті зачіски. Саме ті зачіски, за які нас постійно ляляли в школі.

«Так ви не з... тюрми?» – роздивляючись нас, полегшено зітхнув той, що впав.

«З якої тюрми? Ми он... їхали на велосипедах. Та зупинились тут».

Виявилося, що до нас, хильнувши самогону, приїхало сільське начальство, голова і ще хтось там, яких телефоном попередили, що з Артемівської в'язниці втекли якісь небезпечні злочинці і треба бути пильними. Але тут виявилися не страшні злодії, а звичайнісінькі підпарубки, і як один – патлаті. В'язні ж, як відомо, патлатими не бувають. Їх стрижуть наголо.

Ситуація розрядилася, але настрої підупав. Треба скипидарити п'яти, а то ще прознає місцева шпана, подумає, що приїхали до їхніх дівчат. А втрюх від десятка не відіб'ється. Так що сьогодні ще відпочинемо (після чого, спитати б!), а завтра вранці – назад. Додому! Ми вже за ці дні посправньому скучили.

А під вечір знову прошелестів дощ, ще сильніше розквасив ґрунтівку. Осінній якийсь, дрібненький і холодний. Ех, треба було б не в середині серпня виїжджати, а десь на початку. Навіть не в серпні, а в липні. Тоді все було б на мазі. А тепер такою ось дорогою й велосипедом не проїдеш. Така налипне багною, що хоч волоком тягни.

Проте, якщо вирішили, то треба їхати. Звичайно, добре поснідавши, виїжджали весело, з піснями. «Запрягай-ка, тятя, лошадь, сивую, лохматую, я поеду на деревню, цыганочку засватаю!» – голосно наспівував Славко, намагаючись оминати велосипедом калюжі. Паюк дорогою ледь не витанцював, кричав, матюкався й свистів. Я вів свого ве-

лосипеда позаду друзів і подумки читав вірші, які, може, були й не по сезону: «Еду. Тихо. Слышны звоны под копытом на снегу. Только серые вороны расшумелись на лугу...» Декламував недавно прочитаного Єсеніна, який назавше залишиться моїм улюбленим поетом...

Із такими ось думками проскочили ми Трипілля, причому я встиг помітити й острівцець лісосмуги, де ми тоді зупинялися, і кладовище через дорогу. Боже, це ж із тих пір минуло рівно півстоліття! Ціла вічність.

Далі пішли нові гарні селища й села. Тут, видно, мирно. Нехай так і буде. Нехай люди не знають такого страхіття, яке довелося пережити нам.

В Артемівську ми сіли в електропотяг і за кілька годин уже були в Харкові – першій столиці радянської України.

Харків, як ми довідалися, уже був забитий біженцями. Повністю, починаючи від вокзалу. Жодних, навіть на окраїнах, квартир! Можна було б пошукати в сусідніх містах чи селищах, але ціни й там непомірні. А роботи ж ніякої. Чим же тоді платити? За що жити? Та й квартирні посередники зовсім утратили совість, вимагаючи непомірну плату й за свою «тяжку» працю. Із кого ж ви дерете, наволоч?! Однак запитати це не вдається. Відчувши навіть на відстані ваше легеньке невдоволення, в хід пускають матюки: «Так ви ще біженці?! Луганчани, мать вашу... мать... мать... мать... Зрадили Україну!»

Може, хтось і зрадив, але не ми.

Звернулися до волонтерів. Ті надали можливість нормально переночувати у м'якому залі відпочинку, але завтра ми маємо залишити це затишне місце...

«Якщо будете кудись їхати, то ми вам оплатимо дорогу». Спасибі. Але куди? Куди нам їхати? Хто на нас чекає? Запрошують родичі, але всі вони по той бік кордону. Та й не хочеться все-таки далеко заїжджати. Може, ось-ось настане мир.

На вокзалі випадково стрічаю сусіда, Володю Бідюка. Як завше, напідпитку, криє в бога й душу сепаратистів. І прямує до сина в Северодонецьк.

А куди ж нам? Голова пухне, але не змикитимо й усім сімейством.

Телефоную знайомим, аби довідатися, які там ціни на житло. Кожен радий би допомогти, але, сам розумію, що нічим. Та й обтяжувати нікого не хочеться.

Нарешті пропоную дружині зателефонувати її подрузі Наталі Сергіївні, яка живе з донькою та зятем на Дніпрі. Зять – людина відома і впливова, від нього, розуміємо, залежить і відповідь.

І відповідь однозначна: приїжджайте! Допоможемо.

Купуємо квитки й сідаємо в поїзд...»

Листопад 2014 – січень 2015